

takih odmevnejših dogodkov je bila bomba v času otvarjanja Tržaške razstave avg. 1882, ob 500. obletnici priključitve Trsta Avstriji, ko je bil na obisku v Trstu nadvojvoda Karel Ljudevit. Mrtev je bil en dijak in več ranjenih. Slovenec, št. 177, 4. avg. 1882. — 29. Slovenec, št. 31, 17. 3. 1881. — 30. Slovenski narod, št. 46, 26. 2. 1880. — 31. Slovenec, št. 32, 19. 3. 1881. — 32. Slovenski narod, št. 23, 28. 1. 1884. — 33. Slovenski narod, št. 135, 14. 6. 1884. — 34. Slovenec, št. 216, 23. 9. 1885. — 35. Slovenec, št. 25, 30. 1. 1884. — 36. Slovenski narod, št. 10, 13. 1. 1883. — 37. Slovenec, št. 81, 11. 7. 1883. — 38. Slovenec, št. 56, 12. 5. 1883. — 39. Slovenski narod, št. 174, 30. 7. 1884. — 40. Slovenski narod, št. 64, 16. 3. 1889. — 41. »Porotne sodnije v letošnjem prvem zasedanji imajo večji del z ljudmi opraviti, ki so se šnopsa siti pretepavali in kakor po navadi tega ali onega pobili. Paragrafi so večji del še iz tiste dobe, ko šnopsa naš narod še poznal ni in torej tudi pobojev ni bilo toliko na dnevnem redu, kakor jih je pa dandanes.« Slovenec, št. 59, 11. 3. 1884. — 42. Slovenski narod, št. 61, 14. 3. 1880. — 43. »Častnikarstvo v tej reči ni popolnoma brez krivde, zlasti židovsko-nemško, pa tudi slovensko ni brez velikega zadolženja. Kdo starejših se še ne spominja, kako je pred 10 do 12 leti neki dnevnik deloval («Slov. narod», op. a.), zagovarjal novo ero: liberalno postavodajalstvo, novo šolsko odgojo, kako nesramno je udrihal po duhovščini in vseh krščansko-konservativnih merodajalnih, da tudi sv. obredom katoliške cerkve, celo najsvetejšim resnicam ni prizanašal. Kar so liberalni častniki sejali, je pognalo in rastle, sedaj pa sad rodi, pa ga bo še rodilo

še, da ga ne bomo le mi ubogi kmetje okužali, ampak tudi zanikrnim časnikiarjem postal bode še dovolj kisel.« Slovenec, št. 210, 12. 9. 1884. — 44. Slovenec, št. 212, 15. 9. 1884. — 45. Slovenec, št. 123, 5. 11. 1881. — 46. Maja 1889 se v državnem zboru govori o slabem stanju sodišč in zaporov, posebej ječe v Gorici so omenjene kot nezdrave in ne dovolj varne; da povzročajo veliko stroškov, ker morajo obolele bolnike pošiljati v bolnišnico. Slovenski narod, št. 115, 18. 5. 1889. — 47. Slovenski narod, št. 252, 4. 11. 1886. — 48. Slovenec, št. 175, 31. 7. 1884. — 49. Slovenski narod, št. 296, 28. 12. 1882. — 50. Slovenec, št. 16, 6. 2. 1883. — 51. Slovenski narod, št. 111, 14. 5. 1889. — 52. Slovenec, št. 123, 29. 5. 1889. — 53. Slovenec, št. 278, 3. 12. 1889.

Poleg Slovenskega naroda 1880—1890 in Slovenca 1880—1890 je avtor članka upošteval še:

- Slovenski pravnik 1881—83, 1888, 1889.
- Peter Vodopivec, Smrtna kazen v tisku na Slovenskem (1848—1878), Kronika 1., 1977.
- Christopher Hibbert, Zgodovina zločinstva in kazni, Ljubljana 1965.
- Michel Foucault, Nadzorovanje in kaznovanje, Ljubljana 1984.
- Žan Delimo (Jean Delumeau), Strah na zapadu, Bibl. »Zamak kulture«, Vrnjačka banja, 1982.
- F. Gestrin — V. Melik, Slovenska zgodovina 1792—1918, Ljubljana 1966.
- Alenka Puhar, Prvotno besedilo življenja, Globus Zagreb 1982.
- Jasna Fischer, Čas vesolniga socialnega punta se bliža, Krt 12., Ljubljana 1984.
- Židovsko vprašanje, Problemi 1985.

UBOŽNA OSKRBA V LJUBLJANI NA PRELOMU IZ 19. V 20. STOLETJE

ZARKO LAZAREVIČ

Naloga mestne občine v Ljubljani je bila skrb za reveže. To so izvajali s podpiranjem revnih oseb z denarjem in hrano ter z vzdrževanjem socialnih zavodov. Čim bolj se bližamo koncu 19. stoletja, tem bolj je rastle zavest, da mora javna oblast skrbeti za reveže poleg številnih karitativnih društev.¹ Ta miselnost odseva tudi v zakonodaji. Tako je občinski red nalagal občini dolžnost neprestano skrbeti za svoje reveže. Če niso zadostovala sredstva dobrodelnih in ubožnih ustanov, je morala občina manjkajoča sredstva dodati iz svojega proračuna.² Deželni zakon iz leta 1883 je precej podrobno določil dolžnosti občine do njenih ubožcev. Razdeljen je bil na 6 delov. Za reveža je veljal tisti, ki ni mogel

sebi in svoji družini priskrbeti nujnih življenjskih potrebščin. Take osebe je morala občina podpirati na različne načine, odvisno od svojih možnosti in vsakega primera posebej. Tako je bil revež upravičen do naslednjih podpor:

- a) Sprejem v ubožnico
- b) Podpora v denarju ali življenjskih potrebščinah.³ Dnevne podpore so bile po 20 vinarjev za odrasle osebe, od 12 do 24 vinarjev za otroka (od 1895 do 1910),⁴ meščanske podpore po 60 in 40 vinarjev (leta 1910),⁵ občasne podpore, nakazila za brezplačna zdravljenja, itd..⁶

c) Zasebna (privatna) oskrba. Reveža so lahko občine izročile na svoje stroške v za-

seбно oskrbo. V tem primeru je postal »član« oskrbnikove družine in mu je bil dolžan vso potrebno pokorščino in spoštovanje.

d) *Naturalna oskrba.* Ta je potekala od hiše do hiše. Revez je imel določene naslove, kjer se je zglasil ob določenih dnevih in tam dobival hrano. Pri dobrotnikih so morali reveži opravljati vsa dela, ki so jih bili zmožni opraviti. Od take »oskrbe« so bili izvzeti otroci do 14 let starosti brez spremstva staršev, blazni, slepi, pohabljeni, poročeni, če je to motilo njihovo zakonsko življenje, ljudje z nalezljivimi boleznimi in splošno nevarne osebe.

Prav tako je morala občina skrbeti za zdravstveno nego obolelih revežev in jih v primeru smrti pokopati na občinske stroške. Dolžnosti občine so segale tudi na področje vzgoje otrok v ubožni oskrbi. Tu je občina morala skrbeti, da so se otroci »nравstvenopobožno« vzgajali in redno hodili v šolo.

Vsem revežem je bilo strogo prepovedano beračenje. Občinski svet je smel izjemoma dovoliti posameznim izmed njih, da so nabirali darove na določen dan. Za to so morali imeti posebno dovoljenje, ki jih župani niso smeli izdajati vseppek, temveč samo v izjemnih primerih. Proti beračem, ki so jih ujeli, je moral župan sprožiti kazenski postopek.⁷ Kljub izrecni prepovedi beračenja in dokaj veliki kazni (do pet dni zapora), »pa je bilo beračenje v Ljubljani vsakdanji pojav, posebno ob sejnih, pred cerkvami, ob petkih in po hišah.«⁸

Zakon je določil tudi vire za financiranje ubožne oskrbe. Tako so jo financirali iz naslednjih virov:

a) *Premoženje ubožnega zaklada.*

To premoženje je občina morala uporabljati le za reveže. Posesti, hipotekarne terjatve in vrednostni papirji so se morali glasniti na ime ubožnega zaklada. Glavnica zaklada pa je morala biti naložena varno in za primerne obresti.⁹ Ubožni zaklad (Armeninstitut) je bil v Ljubljani ustanovljen leta 1800.¹⁰

b) *Zakoniti dohodki ubožnega zaklada.*

— globe od občine, c. k. oblastev in drugih javnih organov,

— tretji del brez oporoke umrlih duhovnikov ali razmenišnih redovnikov,

— 1 % izkupička vseh prostovoljnih prodaj,

— dohodek od pasjega davka.

c) *S prostovoljnimi darovi.*

d) *S prikladami in drugimi občinskimi dohodki.*

Za takojšnjo razdelitev namenjeni darovi in volila ter globe do 20 goldinarjev so takoj razdelili med reveže. Vse ostale dohodke pa

so združili z glavnico in naložili za primerne obresti. Če so stroški oskrbovanja presežali sredstva ubožnega zaklada, je morala občina primanjkljaj pokriti s proračunskimi sredstvi.¹¹ Tako se je zgodilo tudi v Ljubljani, kjer je morala občina dolga leta pokrivati primanjkljaj in je zato sklenila, da ubožni zaklad priključi mestnemu proračunu leta 1868.¹²

Zakon je določil tudi organe, ki so bili dolžni izvajati ubožno oskrbo. Glavni organ je bil občinski svet, oskrbo v njegovem imenu pa je vodil župan. Občinski svet je lahko izvolil enega ali več »ubožnih očetov« in ubožni svet. Te funkcije so bile častne in brezplačne. Ubožni očetje in ubožni svet so bili podrejeni županu in so morali izpolnjevati njegove ukaze, saj so bili nastavljeni, da bi mu olajšali delo oziroma prevzeli del njegovih dolžnosti. Občinski svet je smel delovno področje ubožnih očetov ali ubožnega sveta širiti ali ožiti po lastni presoji, odvisno od potreb. Naloga ubožnih očetov je bila osebno oskrbovati reveže, poizvedovati o njihovih razmerah in potrebah. Zato so jih obiskovali na domu, poizvedovali o njih pri duhovnikih, zdravnikih, v soseščini, itd... Morali so nadzorovati oskrbovanje v ubožnici, v naturalni in zasebni oskrbi. O ugotovljenih dejstvih so obveščali župana in mu predlagali rešitve.

Pri ubožni oskrbi so bile občine podrejene deželnemu odboru in so bile dolžne izpolnjevati njegove ukaze. Deželni odbor je tudi sprejemal pritožbe revežev, če so le-ti sodili, da so prikrajšani v svojih pravicah. Nikakor pa niso reveži smeli uveljavljati svojih pravic po sodni poti.

Zakon je nalagal občini, da mora pri oskrbovanju revežev delovati usklajeno s podjetji, tovarnami, deželnim zakladom in cerkvenimi predstojništvii (miloščina za reveže), da bi se ti enakomerno obdarovali.¹³

Vseh zgoraj omenjenih pravic je bil revež deležen le v svoji občini, kjer je imel domovinsko pravico. Leta 1896 pa je izšel nov zakon, ki je bistveno spremenil določila glede domovinstva. Drugi člen tega zakona je določal, da občina ne sme odreči domovinstva tistemu prosilcu, ki je 10 let neprekinjeno in prostovoljno bival v določeni občini in v tem času ni užival ubožne podpore. Desetletni rok so pričeli šteti s 1. 1. 1891, prvi reveži so torej lahko zaprosili za domovinstvo s 1. 1. 1901. Po pridobitvi domovinske pravice je taka oseba lahko takoj zaprosila za dodelitev ubožne podpore ali za sprejem v ubožnico. Posledica tega zakona je bilo povečano število prosilcev za raznovrstne podpore in za sprejem v ubožnico.¹⁴

Občinski organi so predvidevali zvišanje števila v Ljubljano pristojnih ljudi za okoli 15.000. Od teh naj bi bilo 5 % takih, ki bi v kratkem po pridobitvi domovinstva zaprosili za dodelitev podpore. Vse to je zastavljalo vrsto vprašanj o zadostnosti sredstev, namenjenih ubožni oskrbi. Do tedaj je ljubljanska občina podeljevala podpore po 20 vinarjev dnevno za odraslo osebo in 10 vinarjev za otroka. Tiste, ki s to podporo niso mogli shajati, so sprejemali v ubožnico ali pa so jim izplačevali poseben prispevek za stanovanje.

Na ta način je občina v letu 1899 porabila 90.188 kron. Sredstva je črpala iz mestnega ubožnega zaklada (77.896 kron in 83 vinarjev) in iz mestnega proračuna (12.291 kron in 25 vinarjev).

Zaradi predvidenega povečanja števila proslcev za podporo in nezadostnih kapacitet v ubožnici so zvišali število podpor po 20 vinarjev dnevno za 700 mest in dodali proračunu za leto 1901 50.000 kron v ta namen. Za tiste, ki z 20 vinarji dnevno ne bi mogli preživeti so predvideli v letu 1901 še dodatnih 3000 kron za izredne podpore.¹⁵

Več ali manj so se za domovinsko pravico potegovali le tisti, ki so takoj po pridobitvi zaprosili za podporo za ubožne oziroma za sprejem v ubožnico.¹⁶

V obravnavanem času so v Ljubljani ubožno oskrbo izvajali s podeljevanjem podpor in s sprejemom v ubožnice. Podpore so podeljevali iz sredstev ubožnega zaklada in sredstev, ki jih je občina namenila v ta namen. Poleg tega pa je obstajal še poseben fond ubožnih »ustanov«. Le-te so nastale tako, da so ljubljanski meščani ali druge znane osebe po svoji smrti ali pa še za svojega življenja namenili, določen del svojega premoženja revnim Ljubljančanom. Leta 1908 je bilo v Ljubljani prek 80 raznovrstnih ustanov. Večina jih je bila namenjena revežem in obolelim, po nekaj pa za dekliško balo revne deklice, za posle, dijake in invalide. Mestna občina oziroma magistrat je upravljal 43 raznih ustanov. Objektivna vrednost teh ustanov je v letu 1910 znašala 487.295 kron, njihov letni dohodek (obresti!) pa 18.913,30 kron. Ta dohodek so uporabljali za podeljevanje podpor.¹⁷

Tretji fond za podeljevanje podpor je bila »meščanska imovina« — premoženje, ki se je v teku časa nabralo iz raznih ustanov, daril ter pristojbin za podelitve meščanstva. To premoženje je obstajalo iz »hiše meščanske imovine«, t. i. meščanske bolnice ter iz vrednostnih papirjev. Z meščansko imovino je od leta 1854 dalje upravljal mestna občina preko posebnega odbora, ki ga je vodil občinski svet. Odbor je štel 6 članov, ki so bili

voljeni za 6 let. Odbor je gospodaril z meščanskim imetjem in dajal predloge magistratu oziroma občinskemu svetu glede podelitve meščanskih podpor, ki so bile višje od običajnih.

Poslopje meščanske imovine je potres poškodoval tako močno, da ga je bilo potrebno porušiti. Na isti parceli so leta 1898 zgradili novo poslopje meščanske imovine. Vredno je bilo 700.000 kron in je prinašalo letno (leta 1910) 53.000 kron dohodka. Iz tega dohodka je leta 1910 dobivalo 46 meščanov po 60 vinarjev in 22 meščanov po 40 vinarjev dnevne podpore. Ves preostali dohodek je bil namenjen vračanju posojil, ki so bila najeta za gradnjo. Po odplačilu dolgov (1910 še niso bili odplačani) so predvidevali bolj izdatno podpirati ubožne meščane iz tega sklada.

Ljubljana je imela tri ubožnice, in sicer Mestno ubožnico (na Karlovski cesti), Ubožnico grofice Stubenberg (na Gradišču) in Mestno jubilejno ubožnico (Japljeva 2).¹⁸

Mestno ubožnico je leta 1827 ustanovila ljubljanska občina. V njej je bilo prostora za 100 oseb, ki so tu imele brezplačno stanovanje, bolniki pa zdravniško nego in zdravila. Za majhen denar so reveži tu dobili tudi hrano. Nekaj najslabotnejših pa je uživalo popolno oskrbo s hrano vred.¹⁹ Zgradba Mestne ubožnice je bila približno 30 m dolga in 10 m široka hiša, ki je stala ob vznožju gradu. Za hišo se je širilo ozko dvorišče. Za dvoriščem pa se je dvigala škarpa, nad njo pa grad. Dvoriščna tla so ležala višje kot tla pritličnih prostorov tako, da je voda zamakala zidove in pritlične prostore ubožnice. Zelo vlažno pritličje pa ni bila edina nadloga, s katero so se otepali stanovalci. Tako so bile sobe premalo svetle in zatohle.²⁰ Posebno slabe razmere so bile v letu 1904, ko je mestni fizikat temeljito pregledal ubožnico. Tako so ugotovili, da so tla zaradi vlage strohnela in da je zaradi majhnih oken popolnoma nemogoče zračiti prostore. Kuhinje so bile po stenah na debelo obložene s sajami, saj so imele odprta ognjišča. Če so jih želeli zračiti, so morali odpreti vrata. V tem primeru pa je nastal skozi dimnik močan prepah, ki bi ga ne bilo mogoče trpeti. Poleg tega so bile kuhinje prenatrpane z drvimi in šoto. To pa zaradi premajhnih drvarnic na dvorišču in revščine stanovalcev, ki so si lahko privoščili le cenejšo šoto, ki pa je pri shranjevanju zahtevala več prostora. Kopalnica, ki je bila v prvem nadstropju ubožnice, je bila majhna, nezadostna in popolnoma temna. Stranišča so bila stara in zanemarjena, imela so lesene cevi, iz kate-

rih je močno zaudarjalo. Smrad je segal v vse prostore ubožnice.

Ubožnica je bila prenatrpana s stanovalci. Uporabljali so lesene postelje, ki so se dale le slabo čistiti in dezinficirati. Otroci po navadi niso imeli svojih postelj, temveč sta si po dva delila eno posteljo za odrasle. Mestni fizikat je zaradi takih razmer, ki so v tej ubožnici vladale že dosti let prej, predlagal mestnemu svetu, naj opusti ubožnico in oskrbovance preseli v Jubilejno ubožnico. V nasprotnem pa je predlagal izpraznitev pritličnih prostorov, vgraditev štedilnikov, čiščenje in beljenje sten v kuhinjah, vgraditev lončenih cevi in klozetov za splakovanje z vodo v straniščih, namestitev zadostnega števila tušev in kadi ter umivalnikov po sobah, nadomestitev lesenih postelj z železnimi, vsakemu stanovalcu svojo posteljo, v opuščnem pritličju urediti drvarnice, priskrbeti ubožci dezinfekcijski aparat za perilo, posteljnino in obleko.

Mestni svet je nameraval Mestno ubožnico opustiti že ob dograditvi Jubilejne ubožnice in zgradbo prodati. Zaradi naraščajočega števila prosilcev (posledica domovinskega zakona!) za sprejem v ubožnico je kljub naštetim pomanjkljivostim še naprej delovala. Že naslednje leto (1905) so nasvetovana dela pričeli uresničevati. Tako so uredili kuhinje in vgrajevali štedilnike že 1905. leta, kopalnica pa je prišla na vrsto v letu 1908. Pritličnih prostorov pa kljub slabemu stanju niso opustili.

V Mestni ubožnici so stanovalci lahko imeli svoje pohištvo in orodje. To so izkoristili nekateri obrtniki, ki so stanovali v ubožnici, in tu opravljali svojo obrt. Šlo je za knjigoveza, čevljarja in dva krojača. S svojim delom so motili druge stanovalce. Zaradi tega so jim dodelili posebno sobo v pritličju, kjer so lahko nemoteno opravljali svojo obrt, saj jim uprava ubožnice ni hotela odvzeti še tisto malo, kar so zaslužili. V tem prostoru so lahko delali od 7. do 12. ure in od 14. do 19. ure. Pred pričetkom dela so morali prostor prezračiti. Sami so morali paziti na snago in skrbeti za razsvetlavo. Dolžnost hišne strežnice je bila oprati tla vsakih 14 dni. Kršitelj teh pravil je izgubil pravico do dela v delavnici.²¹

Za Mestno ubožnico imamo tudi podatke o poklicni in starostni strukturi stanovalcev oziroma oskrbovancev.²² Od 98 stanovalcev v letu 1904 (deloma tudi 1905) je bilo 35 moških, 46 žensk in 17 otrok, kajti v ubožnici so stanovali tudi družine. 40 oseb je imelo svoj poklic.

Tako so med poklici zastopani naslednji: kamenotiskarski hlapec (1), fotograf (1), kro-

jači in šivilje (7 oseb), soboslikar (2), čevljar (5), zidar (3), pečar (1), mlinar (1), drvar (1), ključavničarski pomočnik (1), policijski stražnik (1), gostilničar (1), gozdni čuvaj (1), igralec (1), sluge in služkinje (6), kramarica (2), branjevka (3), prodajalka (1), in kuharica (1). Ostali, če odštejemo 17 otrok, so bili delavci ali pa sploh niso imeli poklica.

V ubožnici so bili večinoma stari ljudje, kar je razvidno že iz povprečne starosti odraslih oseb, ki znaša 65 let, 66 let za moške in 64 let za ženske. Pri moških se najpogostejša starost giblje med 60 in 80 leti. V tej starostni skupini je bilo 24 moških, če pa to razširimo na obdobje med 50. in 80. letom, je v tej skupini kar 29 moških. Pri ženskah je situacija ista, saj je v skupini med 60. in 80. letom 27 oseb, med 50. in 80. pa kar 36 oseb. Povprečna starost otrok pa je znašala 9 let in pol.

Grofica Stubenberg je umrla 1868. leta. V svoji oporoki je zapustila mestni občini dve svoji hiši v Gradišču št. 11, da se pod imenom »grofovski Stubenbergičini ubožni hiši za vse večne čase rabita za stanovališče v Ljubljano pristojnim ubožcem«. V ta namen sta se obe hiši tudi uporabljali, razen nekaterih prostorov, ki so jih oddajali za 440 goldinarjev letno. S to najemnino so pokrivali stroške vzdrževanja. Do potresa je v obeh hišah, ki sta imeli 37 sob, bivalo 90 oseb. Ta ubožnica je bila namenjena predvsem ubožnim družinam.²³

Potres 1895. leta je obe hiši poškodoval tako močno, da ju je občina morala dati porušiti. Prvotno je občinski svet mislil zemljišče prodati in izkupiček kam investirati. Kasneje so se premislili in so nameravali zgraditi stavbo z manjšimi stanovanji, ki bi jih oddajali, in najemnino porabili za podeževanje ubožnih podpor. Za gradnjo Stubenbergičine ubožnice je deželno predsedstvo dodelilo mestnemu svetu 1600 goldinarjev nepovratne podpore in 15.000 goldinarjev brezobrestnega posojila. S tem denarjem je bila novogradnja že zagotovljena. Ubožna ustanova grofice Stubenberg pa je imela tudi lastno premoženje v obliki hranilnih vlog v Mestni hranilnici in rent. Vrednost vlog je znašala dne 31. 12. 1898 14.980,60 goldinarja, renti pa sta bili vredni 911,25 goldinarja. Ko vse skupaj seštejemo, dobimo vsoto 32.691,85 goldinarja, ki pa še ni zadostovala za gradnjo. Zato je občina dodala še 10.000 goldinarjev iz potresnega sklada. Na ta način je mestni svet zbral potrebna sredstva za gradnjo, saj so predvidevali stroške v višini 41.761,28 goldinarjev.

Pred začetkom gradnje so opustili misel, da bi stanovanja oddajali. Ugotovili so nam-

reč, da je popotresna stanovanjska stiska v Ljubljani že minila, tako da so se najemnine znižale, kar pa ni obetalo velikega dohodka. Drugi vzrok naj bi bil bolj »moralne narave«, kajti mestni svet naj ne bi mogel iti mimo pokojničine zadnje želje in dejstva, da sta hiši že pred rušenjem služili ubožnim ljubljanskim družinam. Končno so se odločili, da zgradijo mala stanovanja za ubožne družine, ki drugače ne bi bile sprejete v drugi dve ubožnici. Po zgraditvi stavbe je bilo v njej 20 stanovanj, od katerih so dve stanovanji oddajali, da so pokrili stroške vzdrževanja, 18 pa jih je bilo namenjeno ubožnim družinam.²⁴

Tretja ljubljanska ubožnica je bila Jubilejna ubožnica. Prva pobuda za gradnjo nove ubožnice v Ljubljani je prišla na seji mestnega sveta 22. 12. 1896. Ideja se je rodila kot posledica novega domovinskega zakona in izredno slabega stanja v Mestni ubožnici. Predlog je bil zavržen kot trenutno neaktualen, ker naj bi bilo še veliko časa do začetka veljave novega domovinskega zakona leta 1901.²⁵

Do resne pobude in sklepa o gradnji je prišlo leto dni kasneje. Idejo in vzor za gradnjo ubožnice je župan Ivan Hribar dobil na svojem potovanju po Nemčiji, v Elberfeldu.²⁶ Svoj predlog je utemeljeval s proslavo 50-letnice vladanja Franca Jožefa. Zaradi tega naj bi se nova ubožnica imenovala, s cesarjevim dovoljenjem seveda, »Mestna ubožnica Franca Jožefa I.«. Drugi razlog za graditev nove ubožnice je videl v izredno slabih razmerah v Mestni ubožnici. Kljub temu pa je morala občina zaradi naraščajočega števila revežev »žalibog nastanevati le-te tudi v teh nezdravih prostorih«.

Velika pomanjkljivost ubožnice je bila, po Hribarju, pomanjkanje vrta, na katerem bi reveži lahko delali ali pa si odahnili. Tako pa so ostajali v zgradbi ali pa hodili v mesto, »kjer so mnogi nadlegovali ljudi z beračenjem«. Hribar je bil prepričan, da so reveži tako pridobljen denar po navadi takoj zapili. Vse to naj bi odpravil vrt, kjer bi bolehnii našli razvedrilo, zdravi oskrbovanci pa »zabavo in zdravju ugajajočega gibanja z obdelovanjem vrta«. Zato je v svojem predlogu vztrajal, da mora imeti bodoča ubožnica nujno tudi vrt. Tako bi Ljubljana postala prvo avstrijsko mesto, ki bi imelo »vzorno« ubožnico in bi zasenčila celo praško ubožnico, ki je veljala za vzoren zavod v avstrijskih razmerah.

Oskrbo revežev v Elberfeldu je izvajala Mestna uprava ubožnih, ki je bila najvišji organ. Njej so bili podrejeni vsi mestni zavodi za oskrbovanje ubožnih (sirotišnica,

ubožnica, hiralnica...) in oskrbniki ubogih (ubožni očetje). Oskrbniki ubožnih pa so bili podrejeni tudi okrajnim načelnikom. Pod njegovim vodstvom so se sestajali in razpravljali o ubožni oskrbi v njihovem okraju. Tu so oskrbniki poročali o svojem delu in dajali predloge za nadaljnje delo. Sklepe svojih razprav so morali sporočiti mestni upravi ubožnih. Oskrbniki ubogih so izvajali oskrbo, nadzorovali obnašanje podpirancev, jih obiskovali na domu, pazili na vzgojo otrok, pozivali k redu, itd. . . Sprejemali so tudi prošnje za podpore, izplačevali manjše zneske trenutnih podpor, dajali potrdila za dodeljevanje oblek, pohištva, hrane in podobno. Za vsako izdano reč so morali pozneje pridobiti soglasje od okrajnega načelnika in mestne uprave ubožnih, če tega niso že pred izdajo dobili. Članstvo v Mestni upravi ubožnih in funkcija oskrbnika ubožnih je bila častna, prostovoljna in brezplačna.²⁷

Vzrok Hribarjevega navdušenja nad elberfeldsko ubožno oskrbo nam je nerazumljiv, ker je Ljubljana podobno organizacijo ubožne oskrbe poznala že leta 1893. Funkcijo Mestne uprave ubožnih je opravljal tu Odsek za reveže. Le-ta je imel 6 članov. Predsedoval pa mu je župan. Leta 1893 je bil to Peter Grasseli. Poleg tega pa je imela Ljubljana tudi 6 oskrbnikov ubogih. Razen enega so bili vsi obenem tudi okrajni načelniki. Ljubljanska oskrba ubožnih je bila tako organizirana do leta 1904, ko so ustanovili Komisijo za preskrbovanje revežev. Ta je bila sestavljena iz odseka za uboge, mestnih župnikov, oskrbnikov ubogih in magistratnega poročevalca. Kake bistvene spremembe tudi posledaj ni bilo. K sodelovanju so pritegnili samo še župnike ljubljanskih župnij (stolni, Sv. Jakoba, Sv. Petra, frančiškanski in trnovski župnik). Število oskrbnikov ubožnih se je povečalo od 6 na 8, ker so župnijo Sv. Petra razdelili med tri oskrbnike ubožnih. Področje dela posameznega oskrbnika ubožnih se je več ali manj ujemalo s področjem določene župnije. Tako je bila Ljubljana razdeljena na Barje, župnijo Sv. Petra I. oddelek, II. oddelek, III. oddelek, župnijo Sv. Jakoba, trnovsko, frančiškansko in stolno župnijo.²⁸

Za gradbeno parcelo je Hribar predlagal občinsko zemljišče v Trnovem. Predvideval je stroške v višini 70.000 goldinarjev. Menil je, da bi Ljubljana na tak način najlepše proslavila spomin na 50-letnico vladanja Franca Jožefa. Občinski svet je njegov predlog soglasno sprejel s pogojem, da stroški ne presežejo vsote 70.000 goldinarjev.²⁹

V skladu s Hribarjevim predlogom si je stavbni odsek ogledal predlagane parcele in odsvetoval gradnjo v Trnovem zaradi vlaž-

nosti tal. Zato so začeli iskati ponudnike parcel. Nihali so med različnimi možnostmi, končno pa so kupili parcelo v Vodmatu, ki naj bi imel zelo zdrav zrak in je bil dovolj oddaljen od mesta, da reveži ne bi mogli nadlegovati meščanov z beračenjem. V začetnih razpravah so se mnenja precej razhajala ali graditi ubožnico za 50 ali za 100 ljudi, ali velike ali majhne spalnice in podobno. Hribar je vse pomisleke proti zamisli avtoritarno zavračal in prepričal mestni svet, da je pristal na gradnjo, čeprav se je že izkazalo, da bodo stroški krepko presegli vsoto 70.000 goldinarjev. Pri utemeljitvah, da stari in bolehní ubožci ne bodo mogli delati na vrtu, je Hribar pritrjeval, vendar je menil, da to ni ovira, saj je bila večina za delo sposobnih in da jih bodo lahko silili (!) k delu, kar naj bi jih utrdilo v zdravju. Na seji mestnega sveta 21. 1. 1899 so se zedinili, da je reveže potrebno ločiti po spolu, ubožnica naj bo enonadstropna z možnostjo poznejše nadzidave, spalnice in dnevni prostori morajo biti ločeni. Dnevni prostori naj bi služili kot jedilnica in za druge dejavnosti. Spalnice za 20 oseb (2 ×) in za 10 oseb (6 ×) so predstavljale kompromisno rešitev, saj so nekateri zahtevali veliko večje, drugi pa samo majhne spalnice. V stranišču naj bi uporabili železne ali lončene cevi in vgradili klozete za splakovanje z vodo iz vodovoda. Ravno tako naj bi ubožnica imela vse spremljajoče prostore kot kuhinjo, stanovanja za upravnika, bolniške sobe, sobe za strežnice, itd. . .

Gradbene načrte so naročili pri arhitektu Maksu Fabianiju. Bodoči ubožnici so določili naslov Japljeva ulica. 2. oktobra 1901 je bila ubožnica zgrajena in primerna za vselitev. Zgradili so jo ljubljanski podjetniki in obrtniki.³⁰

Do zgraditve nove ubožnice (1901) so nameravali prenesti inventar iz stare Mestne ubožnice v novo, manjkajoči del pa dopolniti z izkupiškóm prodaje zgradbe stare Mestne ubožnice. Vendar so se razmere spremenile zaradi novega domovinskega zakona, ki je stopil v veljavo 1. 1. 1901. Zaradi njegovih določil se je povečalo število ubožcev, ki so dobivali podporo ali pa so prosili za sprejem v ubožnico. Poleg tega pa so pričakovali z rastjo mestnega prebivalstva tudi rast mestne revščine. Glede na take razmere so sklenili opustiti prodajo stare ubožnice. Resda razmere v stari ubožnici niso bile »rožnate«, vendar je živelo v Ljubljani mnogo družin v še slabših razmerah. Zato so sklenili naseliti v staro ubožnico take ubožce, ki niso bili vajeni reda in higijene (!) ter take, ki bodo sami skrbeli za svojo prehrano. V jubilejno (tj. novo) pa take, »ki so nekđaj živeli v

boljših razmerah in so navajeni snažnosti«. Potrebna sredstva za notranjo opremo ubožnice so zato vzeli iz ubožnega zaklada. Predvidevali so, da bo ves inventar stal približno 44.000 kron.³¹

Dokončno so ubožnico opremili konec decembra 1901. Slovesna otvoritev je bila 31. 12. 1901 ob enajstih dopoldne. Slovesne otvoritve so se udeležili najvišji predstavniki deželnih civilnih in vojaških oblasti, mestni svet, magistratni uradniki in zastopniki firm, ki so sodelovale pri gradnji. Posvetitveni akt je izvedel kanonik Sušnik. Po blagoslovljenem obhodu je nagovoril prisotne in poudaril, da je ureditev ubožnice krščansko dejanje ter odraz visoke krščanske zavesti. Za njim je prevzel besedo, v nemščini, župan Hribar. Na kratko je orisal historiat gradnje in poudaril, da je zgradba azil za revne, v kateri naj se počutijo kot doma. Izpostavil je, da je zaradi novega domovinskega zakona naraslo število ubogih v Ljubljani za več kot polovico. Hvalil se je, da so zgradili, za Avstrijo, nekaj popolnoma novega, koristnega in vzornega. Na koncu se je zahvalil arhitektu in vsem, ki tako ali drugače sodelovali pri gradnji. Svoj govor je končal s hvalospevom cesarju Francu Jožefu.

Poslopje nove ubožnice je obsegalo klet, visoko pritličje in prvo nadstropje. V kleti je bila kuhinja, soba za posle, kurilnica, pralnica, shramba za perilo in hrano. V pritličju je bila dvorana, hodniki in spalnice. Dvorana je bila obenem jedilnica in dnevni prostor za moške. Levo in desno sta bila hodnika. Na hodnikih so bile omare za obleko revežev. Levo in desno od dvorane sta bili tudi spalnici za 8—20 oseb, dve bolniški sobi in zdravniška ordinacija, kopalnica s tremi banjami in umivalnica. Prvo nadstropje je bilo določeno za ženske in je imelo enako razporeditev prostorov kot pritličje. Ubožnico so ogrevali s centralno kurjavo. Nova ubožnica je stala 220.000 kron, torej je krepko presegala načrtovane stroške. Za hišo je bil prostoren vrt z nasadi. Ta stavba naj bi bila v okras vsej Ljubljani, posebej pa še Vodmatu.

Otvoritev ubožnice je imela v ljubljanskem časopisju velik odmev, seveda s strankarskimi omejitvami. V primerjavi s »Slovenskim narodom« in »Laibacher Zeitung«, ki sta o otvoritvi poročala precej obširno, je »Slovenec« namenil istemu dogodku celo en sam stavek (!), in sicer v rubriki »Ljubljanske novice«: »Otvoritev nove mestne ubožnice se je izvršila danes dopoldne.«³²

Notranje življenje v ubožnici je uravnaval hišni red. Dolžnost vseh revežev je bila stroga pokorščina vsem podrejenim. Pokoravati

so se morali članom ubožnega odseka, upravniku ubožnice, njegovi ženi ter vsem tistim, ki so upravniku pomagali (zaposleno osebo v ubožnici).

Vsak oskrbovanec si je moral zjutraj umiti roke in se počesati. Na vsakih 14 dni se je moral revež okopati. Pred spanjem so morali očistiti obleko in čevlje. Obleko so pred spanjem zložili na določenem kraju in čevlje postavili k vznožju svoje postelje, da so se zjutraj hitro obuli in oblekli.

Vsako jutro so se sobe prezračevale. Poleti so okna odpirali zjutraj, po kosilu in pred mrakom. Pozimi so prezračevali dvakrat dnevno. Okna so bila vsakič odprta po 20 minut. Bolnike so med prezračevanjem prenesli drugam. Ravno tako so oskrbovanci vsak dan očistili sobo, zbrisali prah in obrišali tla z volneno krpo. Tla v jedilnici in na hodnikih so vsak petek namazali in zdrgnili s krtačami. Ta postopek so v soboto dopoldan ponovili še v spalnicah. Za vzdrževanje reda in snage po sobah so skrbeli sobni reditelji, ki jih je določil upravnik. Vsakdo, ki je le bil zmožen, je moral svojo posteljo urediti do osme ure zjutraj pozimi in do sedme poleti.

V ubožnici so poleti vstajali ob petih in pozimi ob šestih. Takoj so se morali umiti in oditi na odkazano jim delo. Nato je sledil ob sedmih zajtrk za vse oskrbovance, razen za bolnike, ki jim je uro zajtrkovanja določal zdravnik. Vso posodo so morali pospraviti in očistiti uslužbenci. Po zajtrku so se reveži vrnili na svoje delovno mesto. Oskrbovanci so morali opravljati vsa dela, ki so jim bila naložena in to brez ugovora. Vsakogar, ki svojih dolžnosti ni opravljal ali pa jih je zanemarjal, so kaznovali.

Kosilo je bilo ob dvanajstih in vsi oskrbovanci so se morali zbrati istočasno. Upravnika dolžnost je bila skrbeti za kosilo, ki je moralo vedno biti ob 12. uri. Vsi zamudniki, ki so bili brez opravičljivega razloga odsotni od kakega obroka, niso mogli z gotovostjo računati, da bodo deležni hrane. Po kosilu je bila ura prostega časa za počitek. Po preteku ene ure so se vrnili k svojemu delu do večerje ob 19. uri.

Vsi oskrbovanci so morali živeti v medsebojni slogi in razumevanju (!). Med seboj se niso smeli prepirati in povzročati hrup. Prepovedano jim je bilo tudi petje in muziciranje. Ob 21. uri je moral biti v ubožnici popoln mir. Oskrbovanci so smeli v ubožnici imeti ptiče, strogo prepovedano pa je bilo imeti pse ali mačke.

»Oskrbovanci niso smeli občevati s oskrbovankami ali eden k drugemu v vas hoditi«. Če je upravnik opazil kaj takega, je moral

takoj ukrepati in po potrebi tudi kaznovati. V ubožnici je bilo najstrožje prepovedano pijančevanje. Piti pa niso smeli niti v mestu. Za prvi tak prestopok so predvideli kazen, če pa se je to početje ponavljalo, so dotičnega odpustili iz ubožnice.

Oskrbovanci so smeli denar, ki so ga zaslužili s postranskim delom v prostem času, trošiti po odobritvi nadzornikov ubožnice in to le za take namene, ki so bili po njihovem mnenju primerni. Beračenje pa je bilo tako ali tako prepovedano.

Tisti, ki so že ob vstopu v ubožnico kadili ali njuhali, so to lahko nadaljevali v posebnih prostorih, kajti strogo prepovedano je bilo kaditi v spalnicah in bolniških sobah. Ta določba je prišla v hišni red po intervenciji občinskega svetovalca Senekoviča, ki je trdil, da morajo tudi »ubožci veselje imeti«. Prvotna verzija je predvidevala, da smejo reveži pokaditi le toliko tobaka, kolikor bi jim ga dal upravnik.

Glede obiskovanja cerkve je bila prvotna inačica dokaj stroga. Zahtevali so, da grede vsi oskrbovanci vsako nedeljo in praznik skupaj v cerkev. Pri tem naj bi jih spremljal paznik. Ker pa so klopi v cerkvah oddajali za plačilo, bi stari in bolehní ubožci ne mogli sedeti. Zato so črtali tako formulacijo in sprejeli kompromisno rešitev, »da se morajo vsi reveži po možnosti udeleževati božje službe«. Oskrbovanci pa so morali zjutraj, pri kosilu in pri večerji moliti.

Obiski v ubožnici so bili dovoljeni po dve uri dnevno. Ure za obiske je določal nadzornik. Pred osmo uro zjutraj in po sedmi uri zvečer so bili obiski prepovedani. Tak urnik je veljal le poleti, v ostalih letnih časih so bili obiski po 17. uri prepovedani. Vsak obisk je moral biti prijavljen pri upravniku. Bolnike, ki se niso zdravili za nalezljivimi boleznimi, so smeli obiskovati tudi zunaj določenih ur, če se je obiskovalec prijavil pri zdravniku.

Za izhode iz ubožnice so morali reveži imeti posebno dovoljenje, katerega je moral ob vrnitvi izročiti vratarju. Splošno pa je bilo nezaželeno, da bi ubožci brez potrebe hodili v mesto. V ubožnico so se morali vrniti pozimi ob 18. uri, poleti pa do 20. ure.

Vsakdo, ki je mislil, da je prikrajšan v svojih pravicah, se je lahko pritožil nadzorniku ubožnice. Ta pa je moral ukreniti vse potrebno, da so se nepravilnosti odpravile.

Vse, ki so kršili hišni red in se niso pokoravali, so kaznovali z enkranto ali večkratno odtegnitvijo kosila ali večerje. V hujših primerih je bila kazen do pet dni zapora ali pa izključitev iz ubožnice. Tudi bolnike so lahko kaznovali, vendar le v soglasju z zdravnikom

ki je presodil primernost kazni. Kazni sta lahko izrekala nadzornik in upravnik. Nadzornika je imenoval občinski svet in je vodil vse račune o dohodkih in izdatkih. Upravnik pa je moral skrbeti za red in mir ter za izpolnjevanje predpisov. O vseh kaznih, ki jih je izrekal, je moral obvestiti nadzornika. Upravnik je imel v ubožnici brezplačno stanovanje, razsvetljava in kurjavo. Nujno je moral biti poročen. Za svoje delo je prejemal plačo. Tako je leta 1902 dobil 1000 kron letno.³³

V kolikšni meri pa so oskrbovanci upoštevali pravila hišnega reda? Virov, ki bi govorili o tem, je malo. Nekaj jih je, ki izpričujejo pijančevanje, očitno precej razširjeno med ubožci, saj neprestano zasledimo pozive k zatrtju tega zla. Kljub vsem ukrepom pa so reveži pili tako v mestu kot v ubožnici. Oktobra 1904 so odkrili, da je paznik Jubilejne ubožnice že dalj časa prinašal pijačo in tudi sam pil z reveži. Zaradi tega je bil odpuščen iz službe. Nepopoljšljiv primer je bil Janez Strle, ki je bil vsak dan pijan. Vsako opominjanje in pozivanje k prenehanju tega početja je bilo brez uspeha. Poleg tega pa se je obnašal do svojih tovarišev in predstojnikov sila predrzno. »Zato taka surovost od človeka, ki ga redi mestna občina, ne sme ostati nekaznovana«. Janez je bil kaznovan z 48 urami zapora. Zaradi pijančevanja so iz ubožnice tudi odpuščali. Tako so iz stare Mestne ubožnice odpustili zaradi pijančevanja in drugih prestopkov zoper hišni red Karola Goršiča, Josipa in Antona Hlebša, Martina Sveteta in Nežo Zorman. Posebno zanimiva sta bila primera Josipa in Antona Hlebša. Oba sta bila močno vdana pijači. Zaradi tega ju je policija večkrat pripeljala na vozičku popolnoma pijana v ubožnico. Popivanje sta nadaljevala tudi v ubožnici, saj sta si naskrivaj prinašala pijačo. Upravnik ju je najprej opozarjal, ker pa to ni zaleglo, ju je kaznoval z odvzemom kosila za tri dni. Kljub temu pa sta oba opijanjanje nadaljevala, tako da sta bila z odvzemom kosila kaznovana za ves teden. Obenem je bila to zadnja kazen pred izključitvijo. »Kapljo čez rob« je prilil naslednji dogodek. Josip Hlebš je zvalil svojo ženo, s katero že dolgo ni živel skupaj, v sobo v ubožnici. Sčasoma jo je zvalil še v posteljo. Poleg Josipa Hlebša sta bila v sobi še Luka Rutar, »dostojen mož«, ki se je o tem »skrajno nemoralnem činu britko pritožil«, medtem »ko je svojega očeta vreden sin Anton mirno gledal svinjarijo, ki se je baje vršila celo noč«. Zaradi tega je bil Josip Hlebš odpuščen iz ubožnice, (22. 8. 1904) »ker mestna ubožnica ni in ne more biti zavetišče takim pro-

palim osebam«. Antona so odpustili iz ubožnice tri mesece za očetom zaradi pijančevanja, razgrajanja, poskusa vloma in kraje. Kljub temu pa nista izgubila dnevne podpore po 20 vinarjev.³⁴

O vsakdanjem življenju v ubožnici imamo poleg zgoraj omenjenih podatkov še podatke o prehrani v Jubilejni ubožnici. Tam so dobivali naslednjo hrano:

1. Zajtrk	zemlja in kava
2. Kosilo	zakuhana juha, kos mesa (100 g), dve prikuhi
3. Večerja	zemlja in kava

Vsi trije obroki so stali 58 vinarjev, in sicer:

2 žemlji po 3 vinarje	= 6 vinarjev
100 g mesa	= 14 vinarjev
zakuhana juha	= 10 vinarjev
dve prikuhi po 6 vinarjev	= 12 vinarjev
dve kavi po 8 vinarjev	= 16 vinarjev

skupaj = 58 vinarjev

V poročilu so poudarjali, da so obroki izdatni in veliko večji, kot so bili za isti denar v ljubljanskih gostilnah.³⁵

Za primerjavo pa si oglejmo še jedilnik iz elberfeldske ubožnice, ki je, kot vemo, služila Ljubljani za zgled pri gradnji in notranjem ustroju nove ubožnice. Elbergeldski jedilnik je bil razdeljen v dva dela. Prvi je obsegal jedilnik za zdrave oskrbovance, drugi za bolnike.

I. Zdravi oskrbovanci

1. Zajtrk

- a) za moške: 2 kosa kruha namazana z maslom
1 kos belega kruha
1 skodelica bele kave.

1 kos črnega kruha je bil 28. del sedemfuntnega hlebca, kos belega kruha pa 32. del enako velikega hlebca kruha. Belo kavo so pripravili iz ržene kave in mleka. Ženske so dobivale enak zajtrk, le da je bil kos črnega kruha manjši, saj je bil 30. ali 31. del sedemfuntnega hlebca kruha.

2. Kosilo

Ponedeljek	134 g fižola	
(na osebo):	250 g krompir	
	9 g moke	+ 1/2 kosa
	15 g maščobe	črnega kruha
	10 g soli	
Torek:	50 g kaše	drugo kot v ponedeljek
Četrtek:	134 g fižola	drugo kot v ponedeljek
Petek:	50 g kaše	drugo kot v ponedeljek
Sobota:	134 g graha	drugo kot v ponedeljek

3. Popoldanska malica: Kos kruha, namazan z maslom in kava. Mere so bile enake kot za zajtrk.

4. Večerja

Riževa juha: 50 g riža
 7 g moke + 1/2 kosa
 10 g soli črnega kruha
 1/6 l mleka

ali ječmenova juha iz 59 g ječmena ali pa ovse-
 na kaša iz 59 g ovsa, vse drugo pa kot zgoraj.

Oskrbovanci, ki so delali na ubožničnem vrtu ali polju, v obrtniških delavnicah v ubožnici ali so delali za plačilo zunaj ubožnice, so dobivali ob 10. uri »drugi zajtrk« oziroma dopoldansko malico. Postregli so jim s kosom črnega kruha, namazanega z maslom, in 1/4 l piva. Vsak moški v ubožnici je dobil tedensko še 1/4 funta tobaka.

5. Kosilo ob sredah in nedeljah

a) za moške: 234 g mesa
 15 g riža
 750 g krompirja ali
 584 g krompirja in 166 g zelenjave
 15 g maščobe
 18 g soli
 1/2 kosa črnega kruha.

b) Ženske so dobivale enako kot moški, le mesa je bilo manj, 175 g namreč.

II. Stari, bolehní in slabotni oskrbovanci

Hrano so dobivali po zdravnikovih navodilih.

1. Zajtrk: 4 kose belega kruha z maslom in skodelico kave ali mleka. 1 kos kruha za bolnike je bil 13. del sedemfuntnega hlebca. Bolniki so lahko izbirali med pravo ali rženo kavo.

2. Kosilo

Ponedeljek, sredo, petek, nedelja:

a) za moške: 234 g mesa
 b) za ženske: 175 g mesa
 15 g riža
 584 g krompirja ali
 443 g krompirja z zelenjavo
 15 g maščobe
 10 g soli

Torek, četrtek in sobota:

1,5 funta krompirja ali 250 g krompirja
 (krompirjeva juha) 50 g kaše
 15 g maščobe 15 g maščobe
 10 g soli 10 g soli

3. Večerja:

Enako kot zdravi oskrbovanci.³⁶

V Ljubljani je prišlo tudi do zanimive pobude za ustanovitev grelnice in čajnice za mestne reveže, ki pa ni obrodila sadov. Do te pobude je prišlo na seji mestnega sveta 1. 12. 1896. Tedaj je občinski svetovalec Šubic predlagal mestnemu svetu, naj poišče primeren lokal, po možnosti v centru mesta, ki bi ga preuredili v grelnico. Magistrat naj bi tudi objavil oglas v časopisih, da bi lahko tudi meščani prispevali sredstva v ta namen. Svoj predlog je utemeljeval s hudo zimo, ki jo občutijo zlasti slabo oblečeni. Takih ljudi pa naj bi bilo v Ljubljani precej. K sodelovanju

naj bi povabili tudi Kranjsko hranilnico, ki je rada prispevala v take namene, in ljubljanske meščane, »ki imajo čuteče srce za revne«, da bi lažje krili stroške za drva in nadzorstvo. S tako ustanovo bi mesto naredilo velik korak naprej in bi se postavilo ob bok drugim mestom, ki so podobne lokale že imela.

Na naslednji seji mestnega sveta pa so se pričele zadeve zapletati. Župan Hribar je poročal, da v mestu ni primerne prostora za grelnico. Edina možnost naj bi bila shramba gasilskega orodja v Vegovi ulici. Za ta prostor pa so menili, da bi adaptacija preveč stala in da zato ni bil primeren. V nadaljevanju razprave je Hribar težišče premaknil od prostorov na vsebino grelnice. Dejal je, da grelnica sama ni dovolj ter da je potrebno misliti tudi na gretje »siromakovega želodca«, zato naj bi poleg grelnice ustanovili tudi čajnico. Glavne funkcije čajnice Hribar ni videl v »gretju želodcev«, temveč v preprečevanju »žganjepitja«, ki naj bi bilo med ljubljanskimi siromaki močno razširjeno. Hribar je predlagal, da naj grelnico in čajnico ustanovi »Društvo Dijaška in ljudska kuhinja« s primerno letno občinsko podporo. Šubic je protestiral, da so zavrgli human namen in da ni bilo prave volje za realizacijo. Kljub Šubičevim protestom je županov predlog obveljal. Grelnica oziroma čajnica je ponovno prišla na dnevni red 21. 9. in 9. 12. 1897, ko je bila celotna zadeva opuščena.

Šubic je vznova »pognal kolesje« in na njegov predlog je mestni svet ponovno vprašal »Društvo Dijaška in ljudska kuhinja«, če bi hoteli ustanoviti grelnico in čajnico. Društvo je ponudbo odklonilo, ker ni imelo primernih prostorov. Zaradi tega je ubožni odsek predlagal opustitev ustanovitve grelnice in čajnice. Šubic je temu ostro nasprotoval in naslovil na mestni svet številne očitke. Tako je dejal, da mestni svet zapravlja tisoče in tisoče goldinarjev za olepšavo mesta in za druge zadeve, ki koristijo samo premožnim slojem. Zato mestni svet lahko kaj žrtvuje tudi za siromake. Zavrnil je očitke, da naj bi korist od grelnice imeli samo žganjarji«, kot neosnovane, sicer pa so bili tudi »žganjarji« ljudje, vredni vse pomoči. Ponovno je predlagal obnovitev postopka za ustanovitev.

Pri njegovih oponentih se čutijo tudi diskriminatorna stališča do obrobni družbenih slojev, ki naj ne bi sodili v center mesta. Dejali so, da je sicer res, da so »žganjarji« ljudje, vredni pomoči, vendar pa bi bilo za njih poskrbljeno le v drugih delih mesta. Vsi »žganjarji« bi se zbrali v novi grelnici, od koder jih več ne bi mogli odstraniti. S

tem je bilo več kot očitno rečeno, »v katerem grmu tiči zajec« in zakaj mestni svet nikakor ni utegnil najti ustrezne lokacije v mestu. »Žganjarji« bi s svojo prisotnostjo v centru mesta motili ljubljanske meščane, »ki imajo čuteče srce za revne«.

Na seji mestnega sveta 9. 12. 1897 so še zadnjič razpravljali o grelnici oziroma čajnici. Magistrat se je še enkrat na Šubičevo zahtevo, ukvarjal s vso zadevo in ponudil ustanovitev grelnice in čajnice »Kranjski hranilnici«. Le-ta je odgovorila, da je na podoben lokal že mislila, a da je misel na to opustila. Bila pa je pripravljena finančno pomagati, če bi do ustanovitve grelnice in čajnice prišlo. Z utemeljitvijo, da je »tako podjetje bolj privatne narave«, je mestni svet dokončno opustil namero o ustanovitvi grelnice in čajnice. Šubic je seveda proti taki odločitvi protestiral in na mestni svet naslovil že znane očitke.³⁷

Zaključimo lahko z ugotovitvijo, da je bilo za siromake v Ljubljani dokaj dobro poskrbljeno. Občina je zakonskim dolžnostim zadostila in je svoje siromake podpirala na različne načine. Tako s podporami v denarju, hrani, obleki in s sprejemanjem v mestne socialne zavode (sirotišnice, hiralnice, ubožnice...)

V Ljubljani so sicer precej radodarno podeljevali podpore, vendar so bile te majhne in niso mnogo zalegle. Najpogostejša podpora je bila po 20 vinarjev dnevno. Kaj je to dejansko pomenilo, zvemo šele po primerjavi s cenami. Za primerjavo vzemimo cenik hrane iz Jubilejne ubožnice. Vidimo, da je siromak z 20 vinarji dnevno komaj pokrival dnevne stroške za prehrano, pri dveh obrokih dnevno, ne da bi si privoščil kavo oziroma meso. Od kod pa je lahko črpal sredstva za stanarino, če ni imel sreče in živel v Mestni ubožnici? Edini izhod mu je bilo delo, če je bil zdrav in dovolj mlad. V tem primeru pa mu je pretiła grožnja, da mu odvzamejo podporo. Ravno zato je razumljivo, da se je veliko ljudi zatekalo k beračenju. Mestni svet se je odpravljanja beračenja loteval na napačnem koncu. S prepovedmi, ostrimi kaznimi (do 5 dni zapora) in izrivanjem siromakov iz mestnega centra problema ni bilo mogoče rešiti. Edina rešitev bi bilo povečanje zneska podpor, na kar pa v tem času še niso pomislili. Obstajale pa so tudi še druge podpore, ki so omogočale bolj spodobno življenje. To so bile meščanske podpore po 40 in 60 vinarjev dnevno.

V obravnavanem času so v Ljubljani delovale tri ubožnice. V Mestni ubožnici so večini stanovalcev dajali brezplačno stano-

vanje, razsvetljava in kurjavo, za prehrano pa so morali skrbeti sami. Taki stanovalci so imeli dodeljene tudi podpore v denarju. Le nekaj stanovalcev Mestne ubožnice je uživalo popolno oskrbo. V primerjavi z Mestno ubožnico so v Jubilejni ubožnici uživali vsi oskrbovanci celotno oskrbo z vsemi življenjskimi potrebščinami. Ubožnica grofice Stubenberg je bila namenjena ubožnim ljubljanskim družinam, ki drugače ne bi imele možnosti živeti v spodobnih stanovanjih. V Mestno in Jubilejno ubožnico so sprejemali stare in bolehe ljudi. V ubožnicah je bilo več žensk kot moških, njihova povprečna starost pa je bila 65 let.

Mestni svet je imel do ljubljanskih siromakov dvojičen odnos. To nam kažejo razprave o gradnji nove ubožnice in o grelnici. Na eni strani poudarjajo krščanska načela o ljubezni do bližnjega, na drugi strani pa čutimo močno težnjo po izrinjanju mestnih revežev izven mesta. To je bil glavni razlog za lociranje Jubilejne ubožnice v Vodmat, ki naj bi sicer imel zelo zdrav zrak. Ta pa bi krepil zdravje starih in bolehnih siromakov. Dejansko pa je bila tudi lokacija nove ubožnice eden od načinov boja proti beračenju, ki je bilo ljubljanskim meščanom silno nadležno. Mestni svet je težil, kakor se je postavljala Hribar ob otvoritvi Jubilejne ubožnice, k nadomestitvi doma ubožcem, po katerem naj bi le-ti močno hrepeneli. A ko so prišli v ta novi »dom«, jih je pričakal tako avtoritaren režim, poln omejitev in raznih prepovedi (npr. prepoved komuniciranja dveh oskrbovancev različnega spola, itd...), da se je le malokdo počutil v njem kot doma.

Posebno interesantno pa je pojmovanje dela. Po besedah občinskih mož je bilo delo tisto čudežno sredstvo, ki je reševalo vse probleme oskrbovancev in preko katerega so ti dosegli tako želeno srečno starost, saj jim je delo krepilo telo in duha. To bi bilo še razumljivo, če bi oskrbovanci delali po svojih nagnjenjih in sposobnostih. Vendar ne, delati so morali tisto, kar se je zdelo upravniku in ubožnemu odseku »za dobrobit ubogih« najbolj koristno. Nedvomno pa ne smemo ob tem pozabiti na ekonomski vidik tega dela, saj je deloma le razbremenjevalo občinski proračun.

OPOMBE

1. Marjan Drnovšek, Oris odnosa ljubljanskega mestnega sveta do mestnega razvoja 1850 do 1914 s posebnim ozirom na Hribarjevi dobi, Zgodovina Ljubljane, 1985, str. 230—231 (odslej Drnovšek, str. ...).
2. Občinski red za deželno stolno mesto Ljubljano, Ljubljana 1887, čl. 46.
3. Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko, leto

1883, Deželni zakon z dne 28. 8. 1883, d. z. št. 17, Kako je občinam oskrbovati uboge, str. 21—23 (odslej DZ, str. ...). — 4. Drnovšek, str. 230—231. — 5. Ljubljana 1895—1910, Ljubljana 1910, str. 57 (odslej LJ, str. ...). — 6. Drnovšek, str. 230 do 231. — 7. DZ, str. 24. — 8. Drnovšek, str. 231. — 9. DZ, str. 27. — 10. Drnovšek, str. 230—231. — 11. DZ, str. 28. — 12. Drnovšek, str. 230. — 13. DZ, str. 29—32. — 14. LJ, str. 60 in Drnovšek, str. 230—231. — 15. Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), Reg I 1322/fasc 1093, fol 678—684. — 16. LJ, str. 60. — 17. LJ, str. 56 in ZAL, Varia Mag XX, Ustanove, fol 580. — 18. O ubožnicah ni bilo do sedaj veliko napisanega, imamo le tri priložnostne zapise. V publikaciji »Ljubljana 1895—1910« (LJ 1910) najdemo kratek zapis o podporah in kratek historiat ljubljanskih ubožnic. V »Kroniki slovenskih mest« (II, 1935) je podan tudi sila kratek historiat ljubljanske Jubilejne ubožnice in predvsem opis razmer leta 1935. Kot zanimivost povejmo, da so ubožnico povišali še za eno nadstropje. V njej je tedaj bivalo 250 ljudi. Tretji avtor je Marjan Drnovšek, ki je pisal o ubožnicah, podporah in hrani v Jubilejni ubožnici v publikaciji »Zgodovina Ljubljane« (LJ 1985, glej opombo 1). Drnovšek je tu sumarno opisal razvoj ubožne oskrbe v Ljubljani in objavil jedilnik iz Jubilejne ubožnice. — 19. LJ, str. 55—57. — 20. ZAL, Cod

III/49, fol 288 in Reg I 1630/fasc 1449, fol 580. — 21. ZAL, Reg I 1630/fasc 1449, fol 581—584, 602, 605, 612, 613. — 22. ZAL, Socialno politični urad/fasc 96, fol 162 in dalje. — 23. LJ, str. 56 in ZAL, Reg I 2205/fasc 2055, fol 272. — 24. ZAL, Reg I 2205/fasc 2055, fol 272, 273. — 25. ZAL, Cod III/49, fol 92. — 26. Ivan Hribar, Moji spomini, Ljubljana 1983, str. 283. — 27. ZAL, Reg I 1322/fasc 1093, fol 466—492. — 28. Občinska uprava deželnega stolnega mesta Ljubljane, 1893, Ljubljana, str. 5, 10. Ti pregledi občinskega uradništva segajo do leta 1914 in so bili tiskani vsako leto. Tu smo navedli samo prvega, kajti ostali imajo enak naslov. — 29. ZAL, Cod III/49, fol 283, 284 in Slovenski narod 22. 12. 1897, št. 292. — 30. ZAL, Cod III/51, fol 34, 35, Cod III/53, fol 12—17, 335—339, Reg I 2203/fasc 2054, fol 46—49, 106, 107, 565. — 31. ZAL, Cod III/58, fol 146, 147. — 32. Laibacher Zeitung 2. 1. 1902, št. 1, Slovenski narod 31. 12. 1901, št. 300, Slovenec 31. 12. 1901, št. 300. — 33. ZAL, Reg I 2203/fasc 2054, fol 370—374, 382 in Cod III/58, fol 237—239. — 34. ZAL, Reg I 1630/fasc 1449, fol 660, 666, Reg I 1492/fasc 1275, fol 407 in Socialno politični urad/fasc 96, fol 162. — 35. ZAL, Cod III/66, fol 275, in Drnovšek, str. 231. — 36. ZAL, Reg I 2203/fasc 2054, fol 263 in dalje. — 37. ZAL, Cod III/47, fol 235, 236, 283, 284 in Cod III/49, fol 90, 91, 250 in 251.

SEVERNOAMERIŠKE PODRUŽNICE DRUŽBE SV. CIRILA IN METODA DO PRVE SVETOVNE VOJNE

ANDREJ VOVKO

Ena od osnovnih značilnosti zadnjih desetletij habsburške monarhije so bili zelo hudi raznarodovalni pritiski, ki so jih gospodarsko močni in politično privilegirani »zgodovinski« narodi te mnogonarodne države izvajali nad gospodarsko šibkejšimi ter politično zastavljenimi »nezgodovinskimi narodi, med katere so sodili tudi naši slovenski predniki. Zelo naglašeno bojišče napadalnih in obrambnih nacionalizmov je bilo šolstvo. Liberalna šolska zakonodaja v avstrijski polovici monarhije, ki je zlasti z osnovnošolskim zakonom iz leta 1869 dala šoli in učiteljstvu večjo neodvisnost in družbeno veljavo, pa vsaj v narodnostno mešanih pokrajinah ni pravično rešila vprašanja osnovnošolskega učnega jezika, saj je odločitev o njem prepuščala krajevnim in deželnim oblastem, ki pa so bile pogosto v rokah »zgodovinskih« narodov tudi tam, kjer so bili ti številčno v manjšini. Po »zaslugi« take zakonodaje npr. Slovenci

niso mogli do ustreznega števila javnih šol zlasti na Koroškem, Štajerskem, v Istri in v mestu Trstu.

Ko so bili v času vlade grofa Taafeja nemški liberalci v avstrijski polovici države odstranjeni z vlade, so slovenski poslanci v državnem zboru v zameno za podporo Taafejevi vladi dobili tudi nekaj proslulih »drobtinic«, med drugim tudi na šolskem področju. Nemški nacionalistični krogi, »arhitekti« zloglasnega »Adria-Brücke«, seveda tudi tega malenkostnega zastoja v svojih načrtih niso mogli preboleti, zato so začeli s svojim zasebnim šolskim društvom »Deutscher Schulverein«, ustanovljenim leta 1880, sestavljati mrežo podružnic ter zasebnih vrtcev in osnovnih šol tudi na povsem slovenskem etničnem ozemlju.¹

Čehi, ki so bili poleg Slovencev eden izmed »osnovnih ciljev« Schulvereina, so se mu že leta 1880 postavili po robu z lastno zasebno